

ROLAND PREJS OFMCap
Lublin

RAFAŁ JÓZEF MAZURKIEWICZ, KAPUCYN. ŻYCIE I TWÓRCZOŚĆ

W historiografii kościelnej powszechne jest zdanie, że od czasów średniowiecza wpływ na kształt religijności ludowej wywarli franciszkanie¹ Wpływ ten na ziemiach polskich pozostaje kwestią raczej zasygnalizowaną niż zbadaną, nie może jednak ująć uwagi badacza, że trwał on nie tylko w średniowieczu, lecz także w następnych epokach i dokonywał się rozmaitymi drogami, m.in. przez twórczość dewocyjną, którą po 1864 r. pod zaborem rosyjskim uprawiali kapucyni, zwłaszcza o. Prokop Leszczyński (1812-1895) i bł. Honorat Koźmiński (1829-1916)², a także o. Rafał Mazurkiewicz.

Nie odnajdujemy biogramu o. R. Mazurkiewicza w *Słowniku polskich teologów katolickich*, choć kwalifikowałby się do niego, jako że znalazły się tam postaci określone mianem „popularyzator teologii” Rys życia i bibliografię podmiotową, choć niekompletną, podaje o. Kornel Jan Ludwik Gadacz w *Słowniku polskich kapucynów*³ Wydaje się zatem potrzebne wydobyć tego zakonnika z mroków zapomnienia.

¹ Ks. M. B a n a s z a k, *Historia Kościoła katolickiego*, t. II: *Średniowiecze*, Warszawa 1987, s. 188 n.; ks. J. M i s i u r e k, *Zarys historii duchowości chrześcijańskiej*, Lublin 1992, s. 28-33.

² Zagadnieniem tym zająłem się w rozprawie doktorskiej: *Apostolstwo słowa drukowanego u kapucynów Prowincji Polskiej (Komisariatu Warszawskiego) w latach 1864-1939*, Lublin 1988 (mps – Biblioteka KUL), napisanej pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Z. Zielińskiego.

³ T II, Wrocław 1986, s. 58-63.

I. RYS ŻYCIA

Józef Mazurkiewicz urodził się w Warszawie 6 VII 1846 r. jako syn Kazimierza i Konstancji z Trojanowskich⁴ Nie wiemy nic o jego pochodzeniu społecznym, można się jednak domyślać, że wywodził się z rodziny rzemieślniczej, na co wskazywałoby dobra znajomość realiów życia tej warstwy społecznej, ujawniona w późniejszej twórczości⁵ W Warszawie ukończył cztery klasy gimnazjum realnego. Mając zaledwie 15 lat, poprosił o przyjęcie do kapucynów Prowincji Polskiej. Habit i imię zakonne Rafał otrzymał 11 XI 1861 r. Nowicjat odbył w klasztorze w Lubartowie, następnie w klasztorze warszawskim kontynuował naukę w zakresie szkoły średniej (w ówczesnej terminologii zakonnej: gramatyka) i rozpoczął studium filozofii⁶ Tonsurę i cztery święcenia mniejsze przyjął 28 VIII 1864 r.⁷ Dalsze przygotowanie do kapłaństwa zakłóciła kasata klasztorów w Królestwie Polskim, przeprowadzona nocą z 27 na 28 XI 1864 r. Wraz z innymi zakonnikami klasztoru warszawskiego Mazurkiewicz został wywieziony do klasztoru w Zakroczymiu. Tam prywatnie dokończył studia filozoficzno-teologiczne. Aby przyjąć diakonat i prezbiterat, musiał udać się do Lublina, ponieważ w wyniku represji popowstaniowych w diecezji płockiej, do której należał Zakroczym, ani w pobliskiej Warszawie nie było biskupów: święcenia przyjął z rąk bpa Walentego Baranowskiego – diakonat 18 IX 1869 r., a prezbiterat 21 IX tegoż roku⁸

Po przyjęciu święceń kapłańskich i uzupełnieniu wykształcenia teologicznego⁹ włączył się w nurt prac duszpasterskich prowadzonych przez kapucynów w Za-

⁴ Dokumenty osobiste o. Rafała Józefa Mazurkiewicza przechowywane są w Archiwum Warszawskiej Prowincji Kapucynów w Zakroczymiu (dalej cyt.: ArKapWwa), sygn. APW 2-IV-87. Por. też: ArKapWwa, sygn. AKN 2-II-1, t. III, k. 254; sygn. AKN 1-IV-1, k. 101v-102.

⁵ Por. punkt II/2 niniejszego artykułu.

⁶ *Directorium Ordinis Fratrum Minorum Capuccinorum Provinciae Polonae pro anno Domini 1864*, Lublin [1863], s. 59.

⁷ ArKapWwa, sygn. APW 2-IV-87.

⁸ Tamże; R. P r e j s OFM^{Cap}, *Środowisko zakonne bł. Honorata Koźmińskiego. Klasztory kapucynów w Zakroczymiu i Nowym Mieście nad Pilicą w latach 1864-1916*, „Nasza Przeszłość” 1990, t. 74, s. 30.

⁹ Powszechną wówczas u kapucynów praktyką było, że nowo wyświęcony kapłan przez rok od przyjęcia święceń nie głosił kazań ani nie spowiadał, lecz poprzestając jedynie na odprawianiu Mszy św., pogłębiał wykształcenie teologiczne. Zachowana jurysdykcja o. Mazurkiewicza (ArKapWwa, sygn. AKZ 2-II-1, t. III, k. 207) nosi datę 2 IV 1870 r., co wskazywałoby, że w odniesieniu do o. Rafała także trzymano się powyższej praktyki.

kroczyli, w szczególności posługując w konfesjonale i na ambonie. Kapucyni jeszcze w Warszawie w wyniku dalekosiężnych i głębokich reform prowincjała Beniamina Szymańskiego zdobyli sobie opinię zakonu gorliwego i aktywnego duszpastersko¹⁰ Metody i formy oddziaływania na wiernych wypracowane w Warszawie przenieśli do Zakroczymia. Były to w szczególności: prowadzenie Trzeciego Zakonu i licznych bractw, kaznodziejstwo intensywnie nastawione na moralną przemianę słuchaczy, spowiednictwo połączone z kierownictwem sumień, rekolekcje zamknięte, wreszcie nabożeństwa, zwłaszcza majowe¹¹ Wszystko to odpowiadało społecznym zapotrzebowaniom religijnym, co sprawiło, że do Zakroczymia podążała ludność tak z bliższych, jak i dalszych okolic i wywoływało wrażenie nieustającego odpustu czy święta w kościele klasztornym.

Owo „święto” naturalnie nie uszło uwagi policji carskiej, która upatrywała istnienie w klasztorze zakonspirowanego ośrodka antycarskiego. Nie popisało się też roztropnością duszpasterską kilku okolicznych proboszczów, wnosząc do władzy diecezjalnej formalną skargę na zakonników, że odciągają wiernych od ich kościołów parafialnych. Administrator diecezji płockiej, ks. Wincenty Orzeszkowski, zarządził wizytację klasztoru, polecając przeprowadzić ją jednemu z oskarżycieli, ks. Józefowi Dynakowskiemu. Następstwem wizytacji była Ordynacja z 24 VIII 1871 r., która w istotny sposób zmieniła zakres duszpasterskiej posługi kapucynów, ograniczając ją tylko do konfesjonatu i pomocy w okolicznych parafiach¹²

O. Mazurkiewicz jako najmłodszy wiekiem w gronie zakonników zakroczymskich i najsprawniejszy fizycznie – konwent wszak starzał się w miarę upływu lat – najczęściej też bywał wyznaczany do wyjazdów do okolicznych parafii. Wyjazdy te dały mu okazję do bezpośredniego zetknięcia się z ludem wiejskim i poznania jego psychiki, zwłaszcza poprzez konfesjonał¹³ Stopniowo o. Rafał stawał się cenionym i poszukiwanym spowiednikiem wieśniaków. Zadzierzgnięty tą drogą związek ze wsią zbliżył o. Mazurkiewicza do działań o. Honorata Koźmińskiego, przy którego konfesjonale mniej więcej od 1874/75 r. zaczęła się systematycznie spotykać grupa wiejskich dziewcząt, co doprowadziło do powstania w 1878 r. Zgromadzenia Sióstr Służek Najświętszej Maryi Panny Niepokala-

¹⁰ F. J. D u c h n i e w s k i OFMCap, *Polska Prowincja Kapucynów w XIX wieku*, [w:] *Błogosławiony Honorat Koźmiński. (Pokłosie beatyfikacji)*, pod red. G. Bartoszewskiego OFMCap, R. Prejsa OFMCap, Warszawa 1993, s. 120-140.

¹¹ P r e j s OFMCap, art. cyt., s. 12 n.

¹² Tamże, s. 13 n.

¹³ ArKapWwa, sygn. AKZ 2-II-1, t. III, k. 78; t. IV, k. 158; t. V, k. 1, 2, 86, 100, 113.

nej¹⁴ Ponieważ do o. Honorata garnęły się rzesze penitentów, potrzebna była pomoc innych zakonników. Właśnie o. Rafał był tym, który wspomagał o. Honorata w spowiadaniu wiejskich dziewcząt i pomagał w organizowaniu Zgromadzenia, m.in. dopełniał obłóczyn, przyjmował profesje. Należy tu wyjaśnić, że o. Honorat Koźmiński świadomie unikał osobistego angażowania się w czynności zewnętrzne związane z powstawaniem zgromadzeń ukrytych, aby w razie dekonspiracji móc zgodnie z prawdą zeznać, iż nie sprawował zewnętrznych aktów, a w kwestiach wewnętrznych zasłonić się tajemnicą konfesjonatu¹⁵

18 V 1889 r. o. Rafał Mazurkiewicz został przeniesiony do klasztoru kapucynów w Nowym Mieście nad Pilicą, by objąć tam obowiązki przełożonego w miejsce schorowanego o. Kajetana Tchórzyńskiego. W konwencie nowomiejskim, nielicznym i starzejącym się, nie było odpowiedniej osoby zdolnej do kierowania wspólnotą; sprowadzenie o. Mazurkiewicza z Zakroczymia wymagało stosownych pozwoleń władz carskich, które jednak udało się uzyskać¹⁶ O. Rafał stanął na wysokości zadania w zakresie materialnym: uporządkował plac kościelny, urządził zaniedbany dotąd ogród klasztorny, wyremontował kościół. W zakresie duchowym nie mógł poszczycić się równie wielkimi sukcesami, mając do dyspozycji kilku zaledwie współbraci – starszych i schorowanych¹⁷ Dopiero przybycie w czerwcu 1892 r. kilku zakonników ze skasowanego klasztoru w Zakroczymiu, w tym o. Prokopa Leszczyńskiego i o. Honorata Koźmińskiego, pozwoliło na duchową odbudowę wspólnoty i jej zdynamizowanie duszpasterskie¹⁸ Jednakże 13 VII 1893 r. o. Mazurkiewicz został na własną prośbę zwolniony z obowiązków przełożonego. Wydaje się, że były tego dwie przyczyny. Jedną to fakt, że mimo warunków pokasacyjnych kapucyni zabiegali o zachowanie przepisów ustaw zakonnych co do rotacji na stanowiskach przełożonych, osiągając to – skoro władze państwowe nie honorowały ustaw zakonnych w tej kwestii – przez rezygnację przełożonych po upływie określonego czasu¹⁹ Drugą to fakt, że w gronie zakonników przybyłych z Zakroczymia byli dawni przełożeni i nauczyciele

¹⁴ M. W ó j c i k, *Zgromadzenie Sióstr Służek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej*, t. I: *Powstanie, rozwój i działalność w latach 1878-1918*, [Mariówka] 1978, s. 60-73.

¹⁵ Tamże, s. 170, 195. Zob. też: Archiwum Generalne Sióstr Służek w Mariówce – P L i s i e c k a, *Wspomnienia*, z. 1, s. 9 n.

¹⁶ ArKapWwa, sygn. AKN 2-II-I, t. III, k. 254; sygn. AKZ 2-II-I, t. V, k. 188.

¹⁷ Por. *Catalogus cleri saecularis ac regularis Archidioecesis Varsaviensis pro anno Domini 1888-1893*, Warszawa 1887-1892.

¹⁸ P r e j s OFMCAp, art. cyt., s. 20-23.

¹⁹ Wskazywałyby na to rotacje przełożonych w klasztorze w Nowym Mieście, następujące mniej więcej co trzy lata (J. L. G a d a c z, *Słownik polskich kapucynów*, t. I, Wrocław 1985, s. 200 n.).

o. Rafała; jego dalsze pełnienie funkcji przełożonego mogłoby więc być dla obu stron niezręczne.

Ukaz tolerancyjny z 1905 r. umożliwił swobodniejsze warunki egzystencji Kościoła katolickiego pod zaborem rosyjskim. Kapucyni, korzystając z okazji, na przełomie 1907 i 1908 r. nabyli w Warszawie na Powiślu parcelę z zabudowaniami i wzniesli tam kaplicę z niewielkim klasztorem – z myślą o wybudowaniu w przyszłości kościoła²⁰ O. Mazurkiewicz zamieszkał tam w marcu 1908 r., będąc formalnie pomocnikiem w parafii Trójcy Przenajświętszej, faktycznie zaś przełożonym organizującego się domu zakonnego. W końcu 1910 r. powrócił do Nowego Miasta, gdyż stan zdrowia nie pozwalał mu już na intensywniejszą działalność²¹

Jako jeden z ostatnich kapucynów przedkasacyjnej Prowincji Polskiej doczekał o. Mazurkiewicz odzyskania przez Polskę niepodległości. Mimo podeszłego wieku zachował sprawność umysłową i częściowo fizyczną, do końca posługując w konfesjonale. Zmarł w Nowym Mieście nad Pilicą 25 IV 1925 r., mając za sobą złoty jubileusz życia zakonnego i kapłaństwa²²

II. TWÓRCZOŚĆ

1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA

Na podjęcie przez o. Rafała Mazurkiewicza pracy pisarskiej wpłynął zapewne przykład starszych współbraci zakonnych – Prokopa Leszczyńskiego i Honorata Koźmińskiego. Pierwszy z nich dał się poznać jako utalentowany pisarz religijny, autor i tłumacz licznych dzieł z zakresu mariologii, hagiografii, kultu i teologii życia wewnętrznego²³ Na okres wspólnego z o. Mazurkiewiczem pobytu w Za-

²⁰ Tamże, s. 237.

²¹ *Directorium Ordinis Fratrum Minorum Capuccinorum Provinciae Polonae pro anno Domini 1909-1911*, Warszawa 1908-1910.

²² *Catalogus Ordinis Fratrum Minorum Capuccinorum Provinciae Varsaviensis pro anno Domini 1935*, Warszawa 1935, s. 21.

²³ R. P r e j s OFM Cap, *Maryjne piśmiennictwo o. Prokopa Leszczyńskiego, kapucyna*, „Studia Franciszkańskie”, 3(1988) 333-348; t e n ż e, *Twórczość dewocyjna czy przejaw ultramontanizmu? O pisarstwie o. Prokopa Leszczyńskiego, kapucyna*, [w:] *Kościół i społeczność. Rewolucje – demokracje – totalitaryzmy. Studia z dziejów XIX i XX wieku*, pod red. J. Walkusza, Lublin 1993, s. 79-88.

kroczyliu – lata 1864-1889 – przypada szczyt pisarskiej twórczości o. Leszczyńskiego, tak co do liczby jak i poziomu opublikowanych prac²⁴ O. Leszczyńskiemu próbował dotrzymać kroku o. Honorat Koźmiński, wprawdzie nie dorównujący mu liczbą i formą publikacji, ożywiony jednak potrzebą szerzenia prawd wiary przez słowo drukowane²⁵ Ale i inni kapucyni doceniali wagę słowa drukowanego w pracy duszpasterskiej, zarówno przez pisarstwo jak i przez rozpowszechnianie publikacji religijnych²⁶ Oczywiście kapucyni nie byli wówczas jedynymi autorami dzieł religijnych pod zaborem rosyjskim. Jednakże przegląd opublikowanych wówczas pozycji każe zauważyć, że – wyłączwszy prace teologiczne i zbiory kazań dla duchowieństwa – literatura ta ograniczała się do modlitewników, katechizmów i hagiografii, przy czym hagiografia była daleka od krytycyzmu, katechizmy zaś ograniczały swój zasięg głównie do szkół²⁷ Przeciętny odbiorca literatury religijnej stykał się zatem głównie z modlitewnikami i żywotami świętych. Zastugą o. Prokopa Leszczyńskiego było nasycenie hagiografii i publikacji kultowych treściami moralnymi oraz podanie ich prostym i pięknym językiem, co sprawiło, że literatura ta stała się sposobem formacji życia chrześcijańskiego najszerzych mas społeczeństwa – inna sprawa, czy w pełni skutecznym. W takim podejściu o. Prokopa Leszczyńskiego do popularnej literatury religijnej widać wpływ rozumienia roli piśmiennictwa dla niższych warstw społecznych ukształtowanego w okresie oświecenia, a funkcjonującego w dobie pozytywizmu²⁸

Piśmiennictwo Leszczyńskiego i Koźmińskiego, podobnie jak chyba większość książek religijnych XIX w., zakładało u czytelnika podstawową przynajmniej znajomość katechizmu, ta zaś bywała często pobieżna lub żadna. Jeżeli dodać do

²⁴ Por. bibliografię podmiotową Leszczyńskiego w: G a d a c z, dz. cyt., t. I, s. 681-695.

²⁵ R. P r e j s OFMCap, *Bł. Honorat Koźmiński jako duszpasterz*, [w:] *Błogostawiony Honorat Koźmiński. (Pokłosie beatyfikacji)*, s. 190-194.

²⁶ Na przykład o. Franciszek Szymanowski, twórca idei i propagator tzw. gospód chrześcijańskich, w których miały być udostępniane po niskich cenach lub nieodpłatnie broszury i książki o treści religijnej (F. J. D u c h n i e w s k i, *Stulecie losy niepozornej publikacji*, „Studia Theologica Varsaviensia” 26(1988), nr 2, s. 263-270; A. B a r w i a k, *Gospody chrześcijańskie*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. V, pod red. L. Bieńkowskiego, P. Hemperka, S. Kamińskiego [i in.], Lublin 1989, kol. 1322 n.). O. Honorat Koźmiński informował generała zakonu (Archiwum Wicepostulatora Kanonizacji w Warszawie (dalej cyt.: AWP), sygn. II A, t. I, cz. 1, k. 151-152), że rozdał ludziom wiele książek religijnych i prosił o pozwolenie, by mógł to czynić w przyszłości.

²⁷ D. O l s z e w s k i, *Książka religijna na terenie Królestwa Polskiego w XIX wieku*, „Rocznik Świętokrzyski”, 16(1989) 147-173.

²⁸ J. S z y m a n s k a, *Z problemów pozytywistycznej literatury dla ludu*, [w:] *Problemy życia literackiego w Królestwie Polskim 2. połowy XIX w.*, pod red. S. Frybesa, Wrocław-Warszawa-Kraków 1983, s. 137-155.

tego niewyrobione gusta prostego a chłonnego czytelnika, to zrozumiałe, dlaczego wśród chłopów czy drobnych rzemieślników znajdowały nabywców tanie i dostępne na straganach lub w handlu domokrażnym wydawnictwa wątpliwe pod względem wartości: senniki, objawienia, cudowne koronki wymieszane z zaklęciami czy wreszcie żywoty świętych już nie bezkrytyczne nawet, ale wręcz urągające jakimkolwiek wymogom żywotopisarstwa²⁹

Te zapewne fakty kazały o. Rafałowi zwrócić uwagę na literaturę religijną pisaną prostym językiem, zrozumiałym dla najbardziej nawet niewyrobionego czytelnika, a jednocześnie traktującą o fundamentalnych sprawach życia chrześcijańskiego. Doświadczenia spowiednika wieśniaków mówiły o palącym zapotrzebowaniu na ten typ piśmiennictwa, który w zaborze rosyjskim prawie nie istniał³⁰

Twórczość pisarską o. Mazurkiewicza podzielić można na trzy grupy: hagiografię, teksty kultowe i pogadanki moralno-katechetyczne. Te ostatnie, pisane gwara, w formie rozmowy dwóch dziewcząt, przyniosły o. Rafałowi rozgłos i miano pisarza ludowego, one też stopniowo wyparły z jego twórczości dwie pozostałe grupy.

Pierwsze znane nam publikacje o. Rafała ukazały się w 1882 r. Doliczając czas potrzebny na ich napisanie, możemy przyjąć, że pracę pisarską rozpoczął o. Mazurkiewicz ok. 1880 r. Były to publikacje anonimowe, stąd ich pełne zestawienie nastęrcza trudności. Dopiero od 1885 r. były sygnowane: „Napisał X. Raf. Kap.”, „Przez X. Rafała Kapucyna”, „Przez X. R. K.” Ale jeszcze w 1911 r. notujemy publikacje o. Mazurkiewicza nie opatrzone podpisem. Ustalenie autorstwa jest możliwe dzięki innym wydaniom tej samej pozycji – podpisanym bądź w odniesieniu do pogadanek moralno-katechetycznych dzięki charakterystycznemu sposobowi pisania: gwara i dwie osoby dialogu, Jagusia i Marysia³¹ Trudno natomiast ustalić bezsprzecznie autorstwo o. Rafała w wypadku artykułów publikowanych w czasopismach wydawanych przez ks. Ignacego Kłopotowskiego³²

Do 1900 r. o. Mazurkiewicz wydawał swe publikacje u Stanisława Niemiery (Niemiery). Była to oficyna specjalizująca się we wszelkiego rodzaju drukach kościelnych, dawna drukarnia Księży Misjonarzy przy warszawskim kościele Św. Krzyża, po kasacie warszawskiego domu tegoż zgromadzenia nabyta na licytacji przez byłego pracownika, Stanisława Niemię, który utrzymał dotychczasowy profil wydawnictwa. W oficynie tej publikował swe prace o. Prokop

²⁹ J. D u n i n, *Papierowy bandyta. Książka kramarska i brukowa w Polsce*, Łódź 1974.

³⁰ O l s z e w s k i, art. cyt., s. 172.

³¹ Por. G a d a c z, dz. cyt., t. II, s. 59-62.

³² J. S t y k, *Książdz Ignacy Kłopotowski 1866-1931. Społecznik, publicysta i wydawca*, Warszawa 1987, s. 152.

Leszczyński³³ Nie wiadomo, co sprawiło, że o. Rafał po 1900 r. rozstał się z tym wydawnictwem, publikując swe prace w oficynach Piotra Laskauera i Ski, Mateusza Szczepkowskiego i Księgarni „Kroniki Rodzinnej” Od 1909 r. związał się z wydawnictwem ks. Ignacego Kłopotowskiego³⁴ Nie włączył się natomiast o. Rafał w redagowanie wydawanego od 1910 r. przez kapucynów nowomiejskich miesięcznika dla tercjarzy „Rodzina Seraficka”

W pracy swej korzystał o. Rafał z doświadczeń ks. Konstantego Folkmana, kapłana archidiecezji warszawskiej, długoletniego proboszcza wiejskiego. Folkman podsuwał Mazurkiewiczowi tematy i sceny do opracowania, zwykle też recenzował publikacje o. Rafała na łamach „Przeglądu Katolickiego”³⁵ Sekretarką i, być może, redaktorką, przygotowującą teksty do druku, była Stefania Łuczycka, tercjarka związana z o. Honoratem Koźmińskim³⁶

2. POGADANKI MORALNO-KATECHETYCZNE

Do tej grupy zaliczamy 10 publikacji autorstwa o. Rafała Mazurkiewicza: *O karczmie. Rozmowa niedzielna dwóch dziewcząt wiejskich*³⁷, *O grzechu. Rozmowa niedzielna dwóch dziewcząt wiejskich*³⁸, *O siedmiu grzechach głównych*.

³³ M. M l e k i c k a, *Wydawcy książek w Warszawie w okresie zaborów*, Warszawa 1987, s. 156 n.

³⁴ G a d a c z, dz. cyt., t. II, s. 59-62.

³⁵ ArKapWwa, sygn. APW 2-IV-87 – *Korespondencja Folkmana z Mazurkiewiczem; Catalogus cleri saecularis ac regularis Archidioecesis Varsaviensis pro anno Domini 1876-1914*, Warszawa 1875-1913.

³⁶ [F. Z a w r o c k i], *Stefania-Teresa Łuczycka. Wspomnienie pośmiertne*, „Rodzina Seraficka”, 4(1913) 339-405, 448-456, 503-511, 555-558; 5(1914) 13-18, 66-71, 123-129, 212-215, 261-263. Ręką Łuczyckiej są pisane czystopisy niektórych publikacji o. Mazurkiewicza (Biblioteka Warszawskiej Prowincji Kapucynów w Zakroczymiu).

³⁷ *O karczmie. Rozmowa niedzielna dwóch dziewcząt wiejskich*, Warszawa: Drukarnia F. Czerwińskiego i S. Niemiery 1882, in 16°, ss. 16 – toż, wyd. II, Warszawa: Drukarnia F. Czerwińskiego i S. Niemiery 1882, in 16°, ss. 16 – toż, wyd. III popr., Warszawa: Drukarnia F. Czerwińskiego 1883, in 16°, ss. 16 – toż, wyd. IV przerob. i pomnoż., Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1886, in 16, ss. 32 – toż, wyd. V, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery Synów 1899, in 16°, ss. 32 – toż, wyd. V [popr. VI], Warszawa: Księgarnia „Kroniki Rodzinnej” 1907, in 16°, ss. 34.

³⁸ *O grzechu. Rozmowa niedzielna dwóch dziewcząt wiejskich*, napisał X. R. Kapucyn, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1884, in 16°, ss. 99 – toż, wyd. II, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1886, in 16°, ss. 99 – toż, wyd. III, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1899, in 16°, ss. 99 – toż, wyd. IV, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery Synów 1901, in 16°, ss. 104 – toż, wyd. V pod zmienionym tytułem: *O grzechu i o dobrej spowiedzi*, Warszawa: Druk „Polaka-Katolika” 1925, in 16°, ss. 79.

*Rozmowa niedzielna dwóch wiejskich dziewcząt*³⁹, *O Świętym Marku na Wielkanoc. Rozmowa niedzielna*⁴⁰, *Jak się pani Jędrzejowa spowiadała a jak się spowiadać potrzeba*⁴¹, *Kowal na Jasnej Górze, w Częstochowie sposobiący się według przykazań boskich do Spowiedzi z całego życia*⁴² i fragment tegoż: *7-me „Nie kradnij”*⁴³, *Potęga Różańca Świętego (Opowiadanie z prawdziwego zdarzenia)*⁴⁴, *Czcij ojca twego i matkę swoją! Obrazek wiejski*⁴⁵, *Kto w Boga wierzy niech dusze w Czyśćcu [!] ratuje bo okropnie cierpią*⁴⁶, *Polska nasza kochana nad brzegiem przepaści przez rozwielniające się grzechy nieczystości*⁴⁷. Pomijamy tu napisane przez o. Mazurkiewicza podobne w konwencji i treści opowiadania, które nie ukazały się drukiem⁴⁸

³⁹ *O siedmiu grzechach głównych. Rozmowa dwóch wiejskich dziewcząt*, cz. I, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1886, in 16°, ss. 52 – toż, cz. II, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1886, in 16°, ss. 125 – toż, cz. III, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1891, in 16°, ss. 130 – toż, cz. IV, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery Synów 1901, in 16°, ss. 104.

⁴⁰ *O Świętym Marku na Wielkanoc. Rozmowa niedzielna*, napisał X. Raf. Kap., Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1886, in 16°, ss. 89 + nlb. 7.

⁴¹ *Jak się pani Jędrzejowa spowiadała a jak się spowiadać potrzeba*, napisał X. Raf. Kap., cz. I, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1888, in 16° ss. 36 – toż, cz. II, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1890, in 16°, ss. 87 – wyd. II. nie znane – toż, cz. I, wyd. III, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1893, in 16°, ss. 36 – toż, wyd. IV, Warszawa: Druk „Polaka-Katolika” 1913, in 16° ss. 99, il.

⁴² *Kowal na Jasnej Górze, w Częstochowie sposobiący się według przykazań boskich do Spowiedzi z całego życia*, napisał Ks. Raf. Kap., Warszawa: Czcionkami czasopism „Polaka-Katolika” i „Posiewu” 1909, in 16°, cz. I, ss. 30; cz. II, ss. 31-48; cz. III, ss. 49-62; cz. IV, ss. 63-80; cz. V, ss. 81-96; cz. VI: *Nie cudzołóż*, Sandomierz: Drukarnia W. Byrzyńskiego 1911, in 16°, ss. 97-135.

⁴³ *7-me „Nie kradnij” Wyjątek z dziełka ludowego „Kowal na Jasnej Górze w Częstochowie” mającego wyjść wkrótce z druku*, napisał X. Raf. Kap., Warszawa: Drukarnia S. Niemiery Synów 1900, in 16°, ss. 123 – toż [wyd. II], Warszawa: Księgarnia „Kroniki Rodzinnej” [1918], in 16° ss. 62 + nlb. 1.

⁴⁴ *Potęga Różańca Świętego. (Opowiadanie z prawdziwego zdarzenia)*, Warszawa: Drukarnia „Przeglądu Katolickiego” 1911, in 16°, ss. 51 + nlb. 3.

⁴⁵ *Czcij ojca twego i matkę swoją! Obrazek wiejski*, Warszawa: Druk „Polaka-Katolika” 1917, in 16°, ss. 16 – toż. wyd. II, Warszawa: Druk „Polaka-Katolika” 1923, in 16°, ss. 16.

⁴⁶ *Kto w Boga wierzy niech dusze w Czyśćcu [!] ratuje, bo okropnie cierpią*, Warszawa: Drukarnia „Polaka-Katolika” 1924, in 16°, ss. 36 – toż. wyd. II, Warszawa: Drukarnia „Polaka-Katolika” 1925, in 16°, ss. 36 – toż, wyd. III, Warszawa: Druk „Przeglądu Katolickiego” 1929, in 16°, ss. 15 + nlb. 1.

⁴⁷ *Polska nasza kochana nad brzegiem przepaści przez rozwielniające się grzechy nieczystości*, Warszawa: Drukarnia „Polaka-Katolika” 1925, in 16°, ss. 48.

⁴⁸ Biblioteka Warszawskiej Prowincji Kapucynów w Zakroczymiu, sygn. R 498, R 578, R 588.

Broszury: *O karczmie, O grzechu, O siedmiu grzechach głównych, O Świętym Marku na Wielkanoc i Czcij ojca twego i matkę swoją!* łączy podobna konwencja pisarska. Występują w nich dwie wiejskie dziewczyny, Jagusia i Marysia, które we wzajemnym wyjaśnianiu przekazują sobie podstawowe prawdy wiary i moralności chrześcijańskiej. Dziewczęta mówią gwarą wiejską, a ich dialogi osadzone są w realiach życia na wsi. Jedynie w książeczce *O Świętym Marku na Wielkanoc* towarzyszami rozmowy Jagusi i Marysi są Babka i Dziadek, stare samotnie żyjące małżeństwo. Natomiast broszury: *Jak się pani Jędrzejowa spowiadała a jak się spowiadać potrzeba, Kowal na Jasnej Górze w Częstochowie, Potęga Różańca Świętego, Kto w Boga wierzy niech dusze w Czyśćcu [!] ratuje* i *Polska nasza kochana nad brzegiem przepaści* osadzone są w realiach życia w mieście. Przewijającą się przez nie postacią jest Pani Jędrzejowa, starsza jejmość o dość ciętym języku, bystra i myśląca obserwatorka życia, odznaczająca się jednak raczej płytką religijnością, oraz Kowal, prosty rzemieślnik, w życiu religijnym kierujący się jedynie nawykami, których nie rozumie i które spełnia na zasadzie ciężkiego obowiązku. Inne pojawiające się osoby, głównie sąsiedzi i krewni, pomagają naszym bohaterom poprzez rozmowę i dyskusję wyrabiać sobie właściwe rozumienie powinności religijnych.

W rozmowach bohaterów tych broszur najczęściej przewijającymi się tematami są: spowiedź, dobre odprawienie rachunku sumienia, unikanie okazji do grzechu, zwłaszcza pijaństwa, złodziejstwa i cudzołóstwa, klasyfikacja grzechów, szczególnie znajomość grzechów głównych i odróżnianie grzechów śmiertelnych od powszednich. Pojawia się także wyjaśnianie i zbijanie niektórych przesądów i zabo- bonów, tych zwłaszcza, które łączą w sobie elementy magii i życia religijnego.

3. TEKSTY KULTOWE

Do tekstów kultowych zaliczamy następujące publikacje o. Rafała Mazurkiewicza: *Ćwiczenia pobożne w rozmyślaniach i czytaniach podane czyli rekolekcje 10-cio, 8-mio, 5-cio i 3-y dniowe do łatwego pojęcia zastosowane osobno dla mężczyzn i niewiast*⁴⁹, *Upomnienia zbawienne dla chrześcijan wszelkiego wieku i stanu*⁵⁰, *Rozmowy z Panem Jezusem utajonym w Przenajświętszym Sakramen-*

⁴⁹ *Ćwiczenia pobożne w rozmyślaniach i czytaniach podane czyli rekolekcje 10-cio, 8-mio, 5-cio i 3-y dniowe do łatwego pojęcia zastosowane osobno dla mężczyzn i niewiast*, zebrał i wyd. Ks. Raf. Kapucyn. Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1885, in 16°, ss. nlb. 4 + LVI, 343 – toż, wyd. II: Warszawa: Wydawnictwo Księgarni M. Szczepkowskiego 1903, in 16° ss. 409.

⁵⁰ *Upomnienia zbawienne dla chrześcijan wszelkiego wieku i stanu*, wyd. X. Raf. Kap.,

cie⁵¹, *Szczęście duszy. Pan Jezus ofiarujący się na ołtarzu. Kilka sposobów słuchania Mszy ś-tej z przydaniem różnych ćwiczeń duchownych*⁵², *Kochajmy Pana Jezusa! Kwiateczki na chwałę Pana Jezusa zebrane*⁵³, *Kochajmy Maryę! Kwiateczki ku czci Maryi zebrane*⁵⁴, *Nabożeństwo czerwcowe. Serce Jezusa ratuj nas*⁵⁵ i *Rozmyślania praktyczne o Sercu Jezusowym*⁵⁶

W przeciwieństwie do publikacji z grupy poprzedniej o. Mazurkiewicz pisał powyższe pozycje językiem literackim. Tematyka ich nadal obraca się wokół podstawowych spraw wiary i moralności. Dominujące zagadnienia to: przygotowanie do Komunii św. i dziękczynienie po niej, adoracja Najświętszego Sakramentu i w łączności z nią nabożeństwo do Najświętszego Serca Jezusowego, praktyka codziennej modlitwy, proste sposoby pracy nad sobą, zwłaszcza wykorzeniania wad, przygotowanie do dobrego odprawienia spowiedzi, wprowadzenie w podstawy modlitwy myślniej. Być może tę grupę swych utworów adresował o. Mazurkiewicz do czytelników nieco już wyrobionych i odczuwających potrzebę pogłębienia życia wewnętrznego.

Wydaje się, że ten typ pisarstwa religijnego sprawiał o. Rafałowi niejaką trudność. Język autora nie jest równie płynny, jak w broszurach pisanych gwarą, a sposoby ujęcia omawianych zagadnień nie wykraczają poza przeciętny poziom dewocyjny.

Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1885, in 16°, ss. 198 + II – toż, wyd. II: Warszawa: Druk P. Laskauera i S-ki 1904, in 16°, ss. 240 + III.

⁵¹ *Rozmowy z Panem Jezusem utajonym w Przenajświętszym Sakramencie*, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1887, in 16°, ss. 29.

⁵² *Szczęście duszy. Pan Jezus ofiarujący się na ołtarzu. Kilka sposobów słuchania Mszy ś-tej z przydaniem różnych ćwiczeń duchownych*, przez X. Rafała Kap., Warszawa: Drukarnia Synów 1900, in 16° ss. 216.

⁵³ *Kochajmy Pana Jezusa! Kwiateczki na chwałę Pana Jezusa zebrane*, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery Synów 1901, in 16°, ss. 297.

⁵⁴ *Kochajmy Maryę. Kwiateczki ku czci Maryi zebrane*, Warszawa: Wydawnictwo „Kroniki Rodzinnej” 1905², in 16°, ss. 329 + II (wyd. I nie znane).

⁵⁵ *Nabożeństwo czerwcowe. Serce Jezusa ratuj nas*, wyd. X. Raf. K., Warszawa: Drukarnia P. Laskauera i Sp. 1908, in 16°, ss. 297.

⁵⁶ *Rozmyślania praktyczne o Sercu Jezusowym*, wyd. o. Rafał kapucyn, Warszawa: Druk „Polaka-Katolika” 1924, in 16°, nr 1, ss. 9; nr 2, ss. 9; nr 3, ss. 9; nr 4, ss. 7; nr 5, ss. 9; nr 6, ss. 8; nr 7, ss. 7; nr 8, ss. 7; nr 9, ss. 8; nr 10, ss. 8; nr 11, ss. 8; nr 12, ss. 8; nr 13, ss. 8; nr 14, ss. 9.

4. HAGIOGRAFIA

Ta grupa pism o. Rafała Mazurkiewicza obejmuje pojedyncze i zbiorowe żywoty świętych. Są to: *Żywot św. Agaty panny i męczenniczki*⁵⁷, *Żywot św. Agnieszki panny i męczenniczki z dodaniem litanii*⁵⁸, *Żywot św. Barbary panny i męczenniczki patronki szczęśliwej śmierci*⁵⁹, *Żywot św. Klary z Asyżu*⁶⁰, *Żywot św. Teresy dziewicy seraficznej*⁶¹, *Wieniec liliowy czyli zbiór świętych, błogostawionych i świątobliwych dziewic z pism różnych autorów wyjęty i aniołom ziemi przez wielbicieli ich cnoty ofiarowany*⁶², *Żywot świętej Marii Franciszki od Pięciu Ran Pana Jezusa*⁶³, *Żywot świętej Róży dziewicy witerbskiej*⁶⁴ i *Żywoty niektórych Świętych Pańskich Trzeciego Zakonu Serafickiego O. Franciszka świętego*⁶⁵

Dobór świętych, głównie dziewic, wskazywałby, że adresatami tych publikacji o. Mazurkiewicza były osoby żyjące w dziewictwie. Pozwala to wnioskować o formacyjnym charakterze broszur, przeznaczonych zapewne dla sióstr służek.

⁵⁷ *Żywot św. Agaty panny i męczenniczki*, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1883, in 16°, ss. 15 + nlb. 1. – toż, wyd. II: Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1896, in 16°, ss. 16.

⁵⁸ *Żywot św. Agnieszki panny i męczenniczki z dodaniem litanii*, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1883, in 16°, ss. 31 – toż, wyd. II: Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1885, in 16°, ss. 32.

⁵⁹ *Żywot św. Barbary panny i męczenniczki patronki szczęśliwej śmierci*, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1883, in 16°, ss. 16 – toż, wyd. II z dodaniem litanii, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1896, in 16° ss. 20 – toż, [wyd. III]: Warszawa: Drukarnia S. Niemiery Synów 1900, in 16° ss. 20.

⁶⁰ *Żywot św. Klary z Asyżu*, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1883, in 16°, ss. 32.

⁶¹ *Żywot św. Teresy dziewicy seraficznej*, Warszawa: Drukarnia F. Czerwińskiego 1883, in 16°, ss. 30 – toż, [wyd. II]: Warszawa: Drukarnia F. Czerwińskiego 1896, in 16°, ss. 31.

⁶² *Wieniec liliowy czyli zbiór świętych, błogostawionych i świątobliwych dziewic z pism różnych autorów wyjęty i aniołom ziemi przez wielbicieli ich cnoty ofiarowany*, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1884, in 16°, ss. XVI + 379 + nlb. 2 – toż, wyd. II: Warszawa: Drukarnia S. Niemiery Synów 1902, in 16°, ss. 341 + nlb. 1. Nie udało się ustalić współautorów książki, kryjących się pod kryptonimami: S. M. J. Ch. i Br. P. Jeśli szukać ich w kręgu sióstr ze zgromadzeń honorackich, to, być może, pierwszy skrót należałoby rozwiązać: siostra Maria Józefa Chudzyńska. Gadacz (dz. cyt., t. II, s. 59) rozwiązuje skrót Br. P. jako: Bronisław Podbielski, nie wiadomo jednak, na podstawie jakich źródeł. W kręgu ówczesnych współpracowników kapucynów nie pojawia się takie nazwisko.

⁶³ *Żywot świętej Marii Franciszki od Pięciu Ran Pana Jezusa*, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1886, in 16°, ss. 226 + IV

⁶⁴ *Żywot świętej Róży dziewicy witerbskiej*, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery 1894, in 16°, ss. 31 + nlb. 1.

⁶⁵ *Żywoty niektórych Świętych Pańskich Trzeciego Zakonu Serafickiego O. Franciszka świętego*, Warszawa: Drukarnia S. Niemiery Synów 1900, in 16°, ss. 120.

Twórczość hagiograficzna przychodziła chyba o. Rafałowi najtrudniej. W broszurach tych brakuje wyraźnego zastosowania życia opisywanych świętych jako wzoru do naśladowania; skupiają się tylko na przedstawieniu biografii. Być może, że autor traktował te publikacje jako wprawki pisarskie, skoro ta grupa tematyczna dominuje w początkowym okresie jego twórczości. Na pewno nie dorównał o. Mazurkiewicz twórczości hagiograficznej starszego współbrata, o. Prokopa Leszczyńskiego⁶⁶

*

W dorobku pisarskim o. Rafała Mazurkiewicza znajdujemy też wyjątki i przepracowania pism innych autorów. Tej grupy publikacji nie uwzględniamy, jako nie będących oryginalnym wytworem naszego bohatera⁶⁷

Jedną z miar poczytności pisarza jest liczba i częstotliwość wznowień jego dzieł. W wypadku o. Rafała Mazurkiewicza wielokrotnie wznawiane były pogadanki moralno-katechetyczne i niektóre z tekstów kultowych. Pozwala to wnioskować o zapotrzebowaniu na ten typ piśmiennictwa. Zachowane źródła nie pozwalają nic powiedzieć o wielkości nakładów.

Kolportażem zajmowały się głównie oficyny, które wydały poszczególne pozycje⁶⁸. Ale i sam autor propagował swoje prace, przyjmując za nie na ogół symboliczną tylko opłatę lub rozdając je darmo, przede wszystkim wśród wiernych przybywających do kościoła klasztorowego w Nowym Mieście nad Pilicą. Pojmował więc swoją działalność jako apostoła⁶⁹ będący kontynuacją wcześniejszych inicjatyw kapucyńskich⁷⁰, a zapewne mający znaczenie w sytuacji wzrastającej wśród wieśniaków umiejętności czytania w 2. poł. XIX w. Zdaniem o. Honorata Koźmińskiego publikacje o. Mazurkiewicza znacznie przyczyniały się do podniesienia moralnego poziomu wsi⁷¹. Dokładniejsze jednak zbadanie tego wpływu przekracza ramy tego artykułu.

⁶⁶ P r e j s OFM Cap, *Maryjne piśmiennictwo*, s. 333-348; t e n ż e, *Twórczość dewocyjna*, s. 79-88.

⁶⁷ Bibliografia tych publikacji: G a d a c z, dz. cyt., t. II, s. 59-62.

⁶⁸ Reklamy i oferty handlowe w: „Przegląd Katolicki”, 20(1882) - 40(1902) passim.

⁶⁹ AWP, sygn. II A, t. I, cz. 1, k. 32, 45, 150 n.

⁷⁰ Por. przyp. 26 niniejszego artykułu.

⁷¹ AWP, sygn. II A, t. I, cz. 1, k. 32, 45, 150 n.

DER KAPUZINERPATER RAFAŁ JÓZEF MAZURKIEWICZ –
SEIN LEBEN UND WERK

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Kapuzinerpater Rafał Józef Mazurkiewicz wurde am 6. Juli 1846 in Warschau geboren. 1861 trat er in die Polnische Kapuzinerprovinz ein und wurde 1869 zum Priester geweiht. Er lebte in einem Kloster in Warschau, und nach dessen Kassation im Jahre 1864 durch die zaristischen Behörden lebte er zuerst im Kloster in Zakroczym und dann seit 1889 in Nowe Miasto bei Pilica, wo er am 25. April 1925 verstarb. Viele Jahre lang war er der Beichtvater der Dorfbewohner und kannte daher die Mängel ihrer religiösen Formation genau. Durch das Beispiel seiner Mitbrüder im Orden angeregt, die ihr Apostolat auch durch das gedruckte Wort realisierten, insbesondere von Pater Prokop Leszczyński und Pater Honorat Koźmiński, verfaßte R. J. Mazurkiewicz für die Dorfbewohner bestimmte Broschüren mit religiösem Inhalt.

Das Schaffen von Rafał Mazurkiewicz kann in drei Gruppen eingeteilt werden: 1) moralisch-katechetische Vorträge, 2) kultische Texte, 3) Hagiographien. Für die Dorfbewohner waren besonders die im volkstümlichen Dialekt verfaßten Werke aus der ersten Gruppe in Form von Dialogen zweier Mädchen bestimmt, die sich gegenseitig die fundamentalen Fragen auf dem Gebiet der Glaubenswahrheiten und der christlichen Moral erklären. Was die Hagiographien betrifft, so stehen in Mazurkiewiczs Schrifttum die Viten heiliger Jungfrauen im Vordergrund, woraus geschlußfolgert werden kann, daß sie für im jungfräulichen Stand lebende Personen bestimmt waren, wahrscheinlich für die von Pater Honorat Koźmiński gegründeten Schwesternorden ohne Ordensgewand.

Die mehrfachen Neuauflagen der Schriften von Pater Rafał Mazurkiewicz lassen Schlüsse auf ihre Beliebtheit zu. Beim gegenwärtigen Stand der Forschungen kann die Frage, wie stark der Einfluß dieser Publikationen auf die Gestaltung des religiösen Antlitzes des polnischen Dorfes an der Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert war, jedoch nur schwer beantwortet werden.

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich